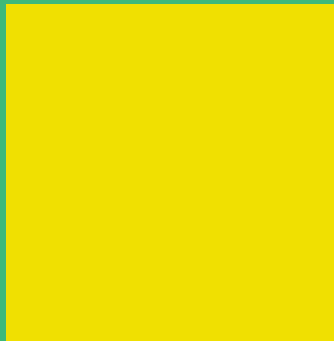

5

GODDELIJKE EN
MENSELIJKE WETTEN:
VERENIGBAAR OF NIET?

MODULE VIJF

GODDELIJKE EN MENSELIJKE WETTEN: VERENIGBAAR OF NIET?

5.1 ALGEMENE INLEIDING

5.1.1 STRUCTUUR VAN DE HANDLEIDING

Deze handleiding voor de leerkracht is een didactisch pakket waarin het volgende thema wordt uitgewerkt: “Goddelijke en menselijke wetten. Verenigbaar of niet?” Dit pakket is ontwikkeld voor de leeftijdsgroep van 12- tot 18-jarigen en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

In deze handleiding kan de leerkracht rond verschillende onderwerpen werken die aansluiten bij het overkoepelende thema “Goddelijke en menselijke wetten. Verenigbaar of niet?” Aan de hand van impulsen en didactische suggesties is het mogelijk om vanuit verschillende perspectieven dit thema te benaderen. Impulsen zijn elementen die de leerkracht in de klas kan binnenbrengen om het gesprek op gang te brengen.

Deze handleiding bevat een diversiteit aan impulsen met verschillende moeilijkheidsgraden. Deze impulsen hebben als doel om bij te dragen tot het leerproces en bestaan in verschillende vormen. Het is niet noodzakelijk om alle impulsen te gebruiken. De leerkracht kan de meest passende impulsen selecteren op basis van (de beginsituatie in) zijn leergroep. De didactische suggesties zijn concrete voorstellen om met de impulsen aan de slag te gaan en zijn gericht op levensbeschouwelijke reflectie en communicatie. Dit zorgt ervoor dat de leerkracht op een gevarieerde manier de verschillende impulsen, die aansluiten bij de eigen leergroep, kan benaderen.

De volgende hoofdstukken komen aan bod in deze handleiding:

- Ten eerste komt er een algemene historische inleiding over het spanningsveld tussen geloof en verstand. Daarna wordt de term 'Goddelijke wetten' uitgelegd om de leerling in staat te brengen een onderscheid te maken tussen Goddelijke wetten en menselijke wetten. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof van de leerlingen.
- Ten tweede komt er ook een algemene historische inleiding over menselijke wetten. Daarna wordt het begrip 'menselijke wetten' uitgelegd. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof van de leerlingen.
- Het derde hoofdstuk van deze handleiding gaat dieper in op de verzoening tussen verstand en geloof. Aan de hand van dit hoofdstuk leren de leerlingen verschillende interpretatievormen om die contradictie op te heffen. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof van de leerlingen.
- Het vierde en laatste hoofdstuk gaat over het belang van 'ijtihad'. In dit hoofdstuk staat de leerkracht stil bij de verschillende vormen van interpretatie rekening houdend met de context. Dit is een verdiepend hoofdstuk.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarbij alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

5.2 GODDELIJKE WETTEN

5.2.1 INLEIDING

Figuur 5.1
Bron: © Murrstock /
Adobe Stock

De contradictie tussen Goddelijke wetten en menselijke wetten is een eeuwenoude discussie. Dit past in feite in het kader van 'Hoe staat verstand tegenover geloof?'. De oude Grieken spraken van *logos* (ratio) versus *mythos* (geloof). Ze probeerden alles rationeel te verklaren.

De islam heeft in het verleden ook de spanning tussen verstand en geloof gekend die bekend stond als *ta'rud al'aql wa annaql*¹. Veel pogingen werden gedaan om die contradictie op te heffen zoals Ibn Rushd (Averroes) heeft geprobeerd. Ibn Rushd, een grote moslim filosoof², heeft in zijn boek *Fasl Almaqaal* (het beslissende woord) een fatwa uitgesproken, namelijk dat verstand en Islam elkaar aanvullen en niet elkaar tegenspreken. Averroes legt uit hoe men de Koran dient te interpreteren zodanig dat zijn leer niet botst met het verstand. Volgens hem is verstand gebruiken zelfs een religieuze verplichting. Deze vaststelling staft hij met enkele verzen zoals "Neemt u dus dit tot voorbeeld, O gij inzichtsvollen" (Koran 59:2), "Hebben zij de koningsmacht van de hemelen en de aarde niet gezien, en al de dingen die God heeft geschapen" (Koran 7:185).

Het eerste vers legt Ibn Rushd als volgt uit: "Dit is een tekstuele onderbouwing van de verplichting om logische redeneringen te gebruiken, of eventueel een combinatie van logische en juridische redeneringen."³ Het tweede vers is volgens de auteur een aansporing tot het bestuderen van alles wat bestaat.⁴ Daarna komt hij tot de conclusie dat de Koran de mens verplicht door middel van de rede om over alles wat bestaat na te denken.

Ibn Rushd is sterk overtuigd dat het onmogelijk is dat verstand in tegenspraak is met de islam. Daarom zegt hij: "De waarheid is immers niet in strijd met waarheid, maar moet er juist mee overeenstemmen en er een bevestiging van zijn⁵." Met de eerste waarheid verwijst hij naar de waarheid die men via het verstand achterhaalt en met de tweede verwijst hij naar de islam. Ten slotte sloot hij zijn boek af met de volgende vaststelling: "...ik bedoel daarmee dat het verstand de vriend en de zoogzuster van de godsdienst is." Met andere woorden verstand en geloof zijn twee methodes om de waarheid te achterhalen.

Figuur 5.2
Bron: © artisticco /
Adobe Stock

¹ لعقل و النفل تعارض

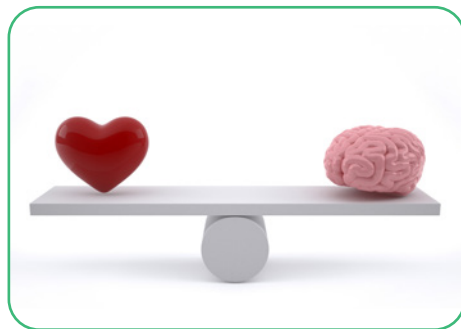
² Ibn Rushd of Averroes geboren in Córdoba (Spanje) Hij leefde tussen 1126 en 1198.

³ Het beslissende woord pg. 31

⁴ Het beslissende woord pg. 31

⁵ Het beslissende woord pg. 38v

Figuur 5.3
Bron: © harunyigit /
Adobe Stock

Maar alles hangt natuurlijk af van interpretatie. Als je de regels van eeuwen geleden vandaag letterlijk wil toepassen, dan heb je een probleem. De profeet was ook niet geobsedeerd door regels, maar door rechtvaardigheid.

5.2.2 DEFINITIE VAN GODDELIJKE WETTEN

De Goddelijke wet volgens de islam is de wil of de leiding van Allah die geopenbaard is aan de mens via zijn profeten. Die wil kan men terugvinden in de eerste plaats in de Koran en op de tweede plaats in de soenna.

De fundamentele vraag is: “Hoe kan de mens de wil van Allah achterhalen?” De islamitische geleerden hebben hier heel goed over nagedacht. Ze gebruiken daarvoor de methode genaamd Ijtihad.

Ijtihad is een welbekende term binnen de islamitische leer. De term betekent letterlijk **‘volle inspanning doen’** ⁶. Maar zoals het geval is bij nagenoeg alle definities bestaat er in de islamitische juridische terminologie ook geen algemeen aanvaarde definitie van de term ijtihad.

Hieronder enkele definities:

Albaidawi beschrijft de term als volgt: **“De volle inspanning verrichten zodoende de islamitische richtlijnen te achterhalen”** ⁷.

Ibn Hajib definieert itjihad als volgt: **“De volle inspanning van een faqih⁸ (jurist) om een opinie te vormen over de richtlijnen van de islam”** ⁹.

Ten slotte de definitie van Alkamal bin Hammam: **“De volle inspanning van een faqih om hetzij een opinie over de richtlijnen van de islam te bereiken, hetzij een definitief standpunt, zowel door middel van verstand als door middel van de teksten”** ¹⁰.

Uit de voorgaande definities leren we het volgende:

1) De drie definities hebben gemeen dat de mujtahid ¹¹ (degene die de ijtihad doet) een **volledige inspanning** moet doen. Hij dient dus alle middelen binnen handbereik te gebruiken en zijn uiterste best te doen om uiteindelijk een opinie te hebben over de richtlijnen van de islam.

⁶ M. FAIRUSABADI, Alqamus Almuhiid, Beiroet, Al-Resalah Publishers, 2005, p. 387.

⁷ A. JAMALOU DIEN, Nihajat Assul Fi Sharh Alusul, 5de ed., Cairo, 'Alim Alkutub, 2009, p. 169.

⁸ المجتهد

⁹ J. IBN ALHAJIB, Mukhtasar Muntaha Musul Wa Alamai Alusul Wa Aljadal, 2de ed., Beiroet, Dar Ibn Hazm, 2006, p. 289.

¹⁰ A. ALHAMAM, Attahrir, Cairo, Almaktaba Alhasania Almasria, 2005, p. 523.

¹¹ المجتهد

2) De volle inspanning wordt immers gedaan om uiteindelijk een opinie te hebben over de richtlijnen van de islam. Het is belangrijk om hier de nadruk te leggen op de term 'Opinie', want niemand kan met zekerheid stellen dat hij over de absolute waarheid beschikt. Met andere woorden: niemand vertegenwoordigt God op aarde. Daarom eindigen alle geleerden hun ijtihad nagenoeg altijd met allahoe a'lam ¹² (Allah weet het beter).

Kortom, het gaat om een persoonlijke intellectuele interpretatie van een bekwaam persoon over Gods openbaring. De Goddelijke wetten omvatten de wil of leiding van Allah die men via ijtihad achterhaalt.

Figuur 5.4
Bron: © rudall30 /
Adobe Stock

---

¹² الله أعلم

Oefening 1: Beantwoord de volgende vragen individueel.

1. Welke fatwa heeft de moslimfilosoof Ibn Rushd uitgesproken in zijn boek Fasl Almaqaal?

Antwoord: Verstand en islam vullen elkaar aan. Ze spreken elkaar niet tegen.

2. Wat is volgens Averroes/Ibn Rush een religieuze verplichting?

Antwoord: Het verstand gebruiken.

3. Was profeet Mohammed geobsedeerd door regels?

Antwoord: Neen, de focus van profeet Mohammed lag op rechtvaardigheid.

Oefening 2: Ontbrekende woord.

Vul het ontbrekende woord in: religieuze verplichting – aanvullen – moslimfilosoof – Koran - verstand.

De islam heeft ook een probleem gekend tussen **verstand** en geloof gekend.

Ibn Rushd een grote **moslimfilosoof** heeft in zijn boek Fasl Almaqaal (het beslissende woord) een fatwa uitgesproken.

Verstand en islam elkaar **vullen** elkaar **aan** en spreken elkaar niet tegen.

Averroes leert ons hoe men de **Koran** dient te interpreteren en hij beschouwd die als een **religieuze verplichting**.

5.3 MENSELIJKE WETTEN

5.3.1 INLEIDING

Elk land beschikt over een eigen rechtssysteem om orde te stellen in de maatschappij. Menselijke wetten streven naar harmonieuze samenlevingen waarbij rechtvaardigheid en gelijkheid centraal staan. Daarom verwachten van mensen dat ze plichten nakomen en gedragingen die schade kunnen aanbrengen aan de maatschappij vermijden.

Figuur 5.6
Bron: © kuroksta /
Adobe Stock

5.3.2 BETEKENIS EN FUNCTIE VAN MENSELIJKE WETTEN

De menselijke wetten of seculiere wetten⁷ hebben geen religie als inspiratiebron. In het Romeinse Rijk was religie een staatsaangelegenheid (staatsreligie), waarbij de staat bepaalde religies tolereerde of onderdrukte. Het christendom werd de staatsreligie van het Romeinse Rijk in de 4e eeuw. Tot aan de 18e eeuw was er een directe relatie tussen kerk en staat zoals: Aanstelling bisschoppen door lokale koning, relatie lokale wet en kerkwet, inquisitie, lokale belasting en kerkbelasting, beïnvloeding pausverkiezing door koningen, oorlog voeren in naam van religie, enzovoort. Vanaf de Verlichting komt daar verandering in: de staat mengt zich niet met het persoonlijk geloof van de burgers, noch met de kerk, en de kerk bemoeit zich niet met de staat. Er is sprake van een scheiding van instituten. De staat kan dus niemand verketteren, of straffen, voor bepaalde religieuze overtuigingen, het bepaalt of beoordeelt niet de waarheidsclaim van een religie.

Het Europese model heeft altijd plaats gelaten voor religie en staat toe dat mensen inspiratie halen uit hun geloof. Vrijheid van religie is op die manier een belangrijk goed in Europa. Zolang die inspiratie conform de grondwet, de wetenschap en de ratio is, past dat binnen het verhaal van de Europese waarden. Maar dit vergt een denkoefening voor moslims door hun geloof meer naar de geest te lezen en minder naar de letter.

Figuur 5.7
Bron: © MIND AND I /
Adobe Stock

Karl Popper¹³ maakt een verschil tussen 'the context of discovery' en 'the context of justification'. Het eerste begrip geeft aan waar een theorie vandaan komt en dat mag volgens Popper geen rol spelen. Iemand mag zelfs een theorie dromen. Het tweede begrip betekent dat de theorie moet onderworpen worden aan wetenschappelijke methoden. Doorstaat de theorie die toets, dan is ze aannemelijk.

¹³ Karl Popper (Wenen, 28 juli 1902 – Londen, 17 september 1994) was een Oostenrijks-Britse filosoof die algemeen wordt beschouwd als een van de grootste wetenschapsfilosofen van de 20e eeuw.

Bovendien zijn wetten niets anders dan waarden die we in normen omzetten. Waarden kunnen hun oorsprong eender waar hebben, ook in levensbeschouwelijke ideeën. Wetten zijn niet seculier of religieus, wetten zijn formele spelregels die in de publieke ruimte vanuit zowel seculiere als andere levensbeschouwingen kunnen gerechtvaardigd of gearticuleerd worden tot een gemeenschappelijke basis. Voor gelovigen groeien die waarden uit het feit dat elke mens een kind van God is. Rationalisten zien elke mens als een rationeel wezen en zoeken hun waarden vanuit die optiek. Utilitaristen vertrekken vanuit de idee dat iedereen recht heeft op de hoogste vorm van geluk en ecologen verwijzen naar de gedachte dat iedereen deel uitmaakt van een naar een evenwicht zoekend ecologisch systeem. Zo komt er een gemeenschappelijke basis, die in wetten kan gegoten worden. Daarbij zijn normen niet statisch, maar dynamisch en evolutief naargelang de context.

5.3.3 OEFENINGEN

Oefening 1: Definitie normen en waarden.

Ga samen op zoek naar een eigen definitie voor de term 'waarden'

Bijvoorbeeld:

- Waarden zijn idealen die worden nagestreefd door een groep/individuele mensen. Het zijn overtuigingen die als belangrijk worden beschouwd.
- Normen zijn gedragsregels of omgangsvormen die voortkomen uit waarden.

Oefening 2: Waardentop

Opdracht A: Som vijf waarden op die jij belangrijk vindt. Bv.: rechtvaardigheid, respect, eerlijkheid.

Opdracht B: De leerkracht verdeelt de klas in groepen. Vraagt aan de leerlingen om hun top drie van waarden te maken.

Opdracht C: Elk groepje moet om de beurt haar waardentop op het bord noteren.

Extra vragen:

Welke waarden komen het meeste aan bod en zijn gemeenschappelijk?

Welke waarden zou jij verwerken tot wetten en waarom? Geef twee voorbeelden.

Oefening 3: Waardenconflict.

Lees de onderstaande casussen en antwoord de vragen.

1) Casus Anes: De vriend van Anes maakt een discriminerende opmerking over een vrouwelijke klasgenoot. Anes vindt de opmerking van zijn vriend niet kunnen.

Bij een waardenconflict twijfel je tussen twee waarden. Welke waarden komen er in conflict?

Antwoord: Vriendschap en gelijkheid.

Welke waarde vind jij in zo een situatie het belangrijkste?

Hoe zou jij reageren?

2) Casus Selma: Selma hecht heel veel belang aan het dragen van een hoofddoek. Ze vindt dat ze zich mag kleden hoe ze wilt en dat ze haar mag uiten op haar manier. De school daarentegen vindt dat Selma haar hoofddoek moet afdoen op school. Religieuze symbolen zijn verboden, dit staat zo in het schoolreglement. Selma vindt haar educatie heel belangrijk en heeft veel respect tegenover de school, maar ook haar vrijheid, zelfbeschikking en geloofsovertuiging vindt ze belangrijk.

Welke waarden komen er in conflict?

Antwoord: Zelfbeschikking, ontwikkeling, respect tegenover anderen.

Geef een voorbeeld van waarden, regels, tradities die in conflict komen met elkaar.

5.4 DE VERZOENING TUSSEN GODDELIJKE EN MENSELIJKE WETTEN

5.4.1 INLEIDING

"If we are to think intelligently about the relations between Islam and British law, we need a fair amount of 'deconstruction' of crude oppositions and mythologies, whether of the nature of sharia or the nature of the Enlightenment"¹⁴. Dit citaat van de voormalige aartsbisschop van Canterbury Rowan Williams wijst er op dat de uitgebreide betekenis van de term sharia heel belangrijk is. Met andere woorden, het is onterecht om de term sharia te reduceren tot een enge interpretatie van het islamitische strafrecht.

De juiste interpretatie van de term is belangrijk om te weten of er al dan niet een contradictie is tussen Goddelijke wetten en de menselijke wetten. Veel mensen associëren de term 'sharia' met onrecht, harde wetgeving en brutale afstraffingen zoals vrouwenonderdrukking, lijfstraffen etc. Dat komt doordat de media, bepaalde politici en jihadisten de term te pas en te onpas gebruiken. **Maar gebruiken ze de term wel correct?**

De betekenis van de term 'sharia' betekent meer dan enkel islamitische wetgeving. Het bevat niet enkel wetgeving maar o.a. ook rituelen, geloofsleer en filosofie. Het is fout om de vertaling van de sharia enkel te beperken tot 'islamitische wetgeving'.

Sharia is geen wetgeving die strikte regels bevat. Er bestaat geen boek over de sharia die islamitische wetten bevat zoals dat wel het geval is met het Belgische wetboek. Alle boeken over islamitische fiqh zijn individuele interpretaties van de Koran en de Soenna.

Allah's woorden zijn eeuwig maar diegene die Allah's woorden interpreteert is slechts een product van zijn tijd. Er bestaan duizenden tafsiers en boeken over de fiqh, iedereen houdt er een andere interpretatie en mening op na. Al die boeken zijn uiteraard werken gemaakt door mensen en kunnen daarom fouten bevatten in tegenstelling tot de woorden van Allah.

5.4.2 WAT BETEKENT 'SHARIA' NU EIGENLIJK?

De Arabische term sharia betekent oorspronkelijk het pad dat naar het water leidt. Het gaat hier niet over een waterput waaruit je water moeten halen, maar wel de weg of stroming die je moet volgen om een vruchtbare plaats te vinden of een plek waar water naar toe stroomt.

Figuur 5.8
Bron: © David Carillet /
Adobe Stock

¹⁴ H. HUMBERTO, Islam and Enlightenment, Baltimore, Maryland, The Johns Hopkins University Press 2012, p 223.

Water staat voor leven. Dat betekent dat sharia de weg is die gevolgd moet worden om de natuur van de mens te beschermen. De natuurlijke aanleg van de mens moet beschermd worden en automatisch zal dit leiden tot een rechtvaardigere en vreedevolle samenleving. Helaas wordt deze term vaak verkeerd geïnterpreteerd en begrepen.

5.4.3 CONTRADICTORISCH OF VERZOENBAAR?

Meestal wordt de term sharia als “Islamic law” beschouwd. Deze interpretatie dekt niet de hele lading van de sharia. Sharia bevat voor een groot deel religieuze normen die betrekking hebben tot de leer en de rite (ibadaat) en deze laatste valt onder de vrijheid van godsdienst die door de Europese rechtsorde verleend wordt. Artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens waarborgt de vrijheid van godsdienst en eveneens de uiting ervan garandeert.

Figuur 5.9
Bron: © STOATPHOTO /
Adobe Stock

Zelfs wanneer sharia als “Islamic law” wordt vertaald, dan nog bestaat er een brede omvang van sharia normen die volledig in overeenstemming zijn met de Europese juridische normen, mits men de term sharia in zijn geheel benadert.

Gelet op het voorgaande is er geen enkel probleem voor de islam om redelijk te functioneren in een democratische staat. De islam bevat voor een groot deel religieuze normen die betrekking hebben tot de leer en de rite en deze laatste valt onder de vrijheid van godsdienst die door artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens verleend wordt. Anderzijds bevat de islam weliswaar ook veel normen die betrekking hebben tot de sociale handelingen (moe’amalaat), maar zoals eerder vermeld is het islamitisch legitiem om deze categorie rationeel te benaderen mits de islamitische principes in ogenschouw wordt genomen. En deze laatste vallen nagenoeg altijd samen met de Westers normen en waarden.

Dus indien het secularisme de scheiding tussen Kerk en Staat betekent en de staat haar normen en waarden middels verstand bepaalt dan is er geen enkel probleem. Want de staat regelt meestal de onderlinge sociale handelingen bij haar onderdanen op rationele basis en dat is islamitisch ook veroorloofd mits rechtvaardigheid het ultieme doel is. Indien het secularisme een vorm is om levensbeschouwelijke diversiteit te beheren, dan heeft ook hier de islam geen probleem mee.

Want het is islamitische onverantwoord om individu eender welke religie op te dringen zoals klaar en duidelijk soerat Al-Baqara vers 256 vermeldt staat: "In de godsdienst is geen dwang. Redelijk inzicht is duidelijk onderscheiden van verdorvenheid."

Figuur 5.10
Bron: © mehmet /
Adobe Stock

Zoals al eerder aangehaald is de rechtvaardigheid de hoogste principe van de sharia en het maakt niet uit hoe dit gerealiseerd wordt of tot stand wordt gebracht zoals Ibn Alqayyim het prachtig heeft verwoord.¹⁵

5.4.4 OEFENINGEN

Oefening 1: Vul in met juist of fout en motiveer je antwoord.

Stelling	Juist	Fout	Motivering
1. De sharia betekent enkel islamitische wetgeving.		X	
2. Tafsiers en boeken over de fiqh bevatten geen fouten want ze zijn gemaakt door de mens.		X	
3. De term 'sharia' wordt vaak geassocieerd met onrecht en onderdrukking.	X		
4. Er bestaat geen boek over de sharia die islamitische wetten bevat.	X		
5. De boeken over islamitische fiqh zijn geen individuele interpretaties van de Koran en de Soenna.		X	
6. Het is terecht om de term sharia te reduceren tot een enge interpretatie van het islamitisch strafrecht.		X	
7. Media, bepaalde politici en jihadisten gebruiken de term 'sharia' vaak zonder de juiste betekenis en context.	X		

¹⁵ : "...Allah zond zijn profeten en openbaarde zijn boeken opdat de mensheid met oprechtheid regeert wat zoveel betekent als rechtvaardigheid waarmee de hemelen en de aarde tot stand kwamen. Wanneer men dus tekenen van rechtvaardigheid herkent en de richting duidelijk is, dan is dit de shar'ia van Allah en zijn religie. Allah heeft de verwezenlijking van rechtvaardigheid, zijn bewijzen en zijn tekenen niet tot één bepaalde methodiek beperkt en zodoende alle andere methoden die identiek hetzelfde zijn of die zelfs beter zijn verwerpt. Hij heeft echter aangetoond dat de methoden die hij hanteert, dienen om rechtvaardigheid te laten zegevieren en dat de mensheid met oprechtheid moet handelen. Dus is eender welke methode gehanteerd wordt ten einde rechtvaardigheid en oprechtheid te verwezenlijken, een deel van de religie..."

Oefening 2: Sharia

1. Met wat associeerde jij de term 'sharia'?

2. Hoe zou jij de term 'sharia' nu uitleggen aan iemand die de betekenis niet kent?

5.5 HET BELANG VAN IJTIHAD

5.5.1 INLEIDING

Ijtihad is een middel dat moslims in staat stelt om constant hun begrip over de werkelijkheid en de openbaring te vernieuwen. Er bestaat bovendien een hadieth waarin de profeet de moslims sterk aanmoedigt om gebruik te maken van *ijtihad*, namelijk: "Indien een wijze man een inspanning doet in zijn onderzoek en zijn resultaat juist is, krijgt hij twee hasanaat en indien hij een fout heeft gemaakt, krijgt hij één hasana¹⁶".

Figuur 5.11
Bron: © chayapruek /
Adobe Stock

Logischer wijze wordt een individu beloond als hij correct is en bijgestaan indien hij een fout maakt, maar de profeet Mohammed formuleert een dubbele beloning ten aanzien van een correcte daad en één beloning ten aanzien van een foutieve daad. Dus is het sluiten van de deuren van de *ijtihad* onterecht, omdat de profeet Mohammed die deuren bewust heeft opengelaten. Bovendien heeft de profeet Mohammed ook *ijtihad* gedaan. Er bestaan hadieths die aantonen dat Mohammed *ijtihad* heeft gedaan, waarbij enkele *ijtihad*s van hem door zijn metgezellen worden verworpen.¹⁷

Hoewel er vrijheid bestaat binnen de islam voor het toepassen van de *ijtihad*, moet ook de verantwoordelijkheid hierbij vermeld worden. Het is niet zo dat ieder individu in naam van de islam naar geloven kan zeggen en doen wat hij wil. Mensen dragen een zekere verantwoordelijkheid dus kan men onmogelijk zaken toeschrijven aan de openbaring zonder een methode te hanteren. Daarom hebben islamgeleerden doorheen de geschiedenis van de islam bepaalde methodes ontwikkeld om aan de hand daarvan teksten te interpreteren. Deze methodes zijn weliswaar voor kritiek vatbaar, maar willekeurig teksten interpreteren is zeer gevaarlijk en kan leiden tot nefaste gevolgen, zoals we vandaag kunnen constateren.

¹⁶ M. IBN ISMAIEL ALBOUKHARI, *Aljami' Assahih*, 4de ed., Cairo, Almatba'ati Assalafia, 2004, p. 372

¹⁷ Tijdens het slagveld van Badr poogde de profeet als eerst bij de waterput te zijn voor de stam Quraish om die te bemachtigen. Daarna vroeg habab ibn mondhir aan de profeet: "O boodschapper van Allah indien deze strategie een Goddelijke inspiratie is dan zullen we gehoorzamen, maar indien het uw persoonlijke opinie is dan is het een slechte opinie. De profeet antwoordde: "Het is mijn persoonlijke opinie en de profeet volgde Hababs opinie." (أسد الغابة ج- ص 231)

5.5.2 MASLAHA OF WELZIJN VAN DE MENS

Figuur 5.12
Bron: © igorbukhlin /
Adobe Stock

Een competente mujtahid is aldus noodzakelijk, specifiek in het geval van een conflict tussen nas (tekst, openbaring) en maslaha (Welzijn). Sommigen geven in dat geval de volle prioriteit aan maslaha, want volgens hen is de essentie van de openbaring het handhaven van maslaha. Najmuddien

Attofi¹⁸ is hier een bekende voorstander van. Hij verklaart dat kwaad en corruptie onmogelijk ondersteund kunnen worden door de islam, want veel passages in de Koran en uit de traditie van de profeet Mohammed tonen het tegendeel aan, bijvoorbeeld:

“God wenst het jullie gemakkelijk te maken en niet moeilijk”¹⁹.

“God wenst het voor jullie gemakkelijk te maken; de mens is immers zwak geschapen”²⁰,

“God wenst jullie niet iets hinderlijks op te leggen, maar Hij wenst jullie slechts rein te maken en Zijn genade aan jullie volledig te bewijzen. Misschien zullen jullie dank betuigen”²¹.

“En zet jullie voor God in met de inzet die Hem toekomt. Hij heeft jullie verkozen en Hij heeft jullie in de godsdienst niets hinderlijks opgelegd”²².

Er bestaan ook hadieths die dit soort opinies onderschrijven zoals: “De religie is een soelaas”²³. “De meeste liefdevolle religie bij Allah is de vredevolle hanafia”^{24 25}. En “Doe geen kwaad en vergeldt geen kwaad met kwaad”²⁶.

Volgens Najmuddien Attofi is de islam in het algemeen een soelaas voor de mensen en wanneer bepaalde passages uit de Koran of de traditie in contrast staan met het algemeen belang, krijgt het algemeen belang de overhand. De kern van de boodschap van de islam is vrede en welzijn en geen ellende, zoals in vers 1 soerat Ta-Ha: “T[aa] H[aa]. Wij hebben de Koran niet tot jou neergezonden opdat jij ongelukkig zou zijn”²⁷.

Daarom dient een mujtahid bij het interpreteren van de teksten altijd rekening te houden met de situatie van de mensen. Daarbij is maslaha in zijn ogen het hoogste principe van de islam en God is – zo beweert hij – verbonden om rekening te houden met het welzijn van de mensen zoals Allah zelf verklaart in de Koran: “Vrede zij met jullie, jullie Heer heeft Zichzelf barmhartigheid voorgeschreven”²⁸. Allah verklaart aldus dat hij barmhartig

¹⁸ نجم الدين الطوفي : Hij is een grote islam geleerde van de hanbalitische rechtsschool (1259 - 1316)

¹⁹ Soerat Al-Baqara, vers 185 (<http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/2:185>, geraadpleegt 05-04-20015)

²⁰ Soerat Al-Baqara, vers 185 (<http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/2:185>, geraadpleegt 05-04-20015)

²¹ Soerat Al-Ma’ida, vers 6 (<http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/5:6>, geraadpleegt 05-04-20015)

²² Soerat Al-Hajj, vers 78 (<http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/22:78>, geraadpleegt 05-04-20015)

²³ M. IBN ISMAIEL ALBOUKHARI, Aljami’ Assahih, p. 29.

²⁴ De zuivere religie

²⁵ Ibid., p. 29

²⁶ A. IBN CHIHAAB IBN RAJAB, Jami’ ‘Ulum Wa Alhikam, Beiroet, 2de ed., Al-Resalah Publishers, 2001, p. 207.

²⁷ S. IBN ABDELQAWI ATTOFI, Kitab Atta’jien Fi Sharh Alarba’in, Beiroet, Mu’sasatu Arrajan, 1998, p. 237.

²⁸ Soerat Al-An’am vers 54, (<http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/6:54>, Geraadpleegd 05-04-20015)

zal zijn jegens zijn schepsel en alles wat barmhartigheid tegenspreekt, is dus ongoddelijk.

Uit het voorgaande kunnen we vaststellen dat het welzijn van mensen binnen de islam hoog in het vaandel wordt gedragen. Bekende uitdrukkingen uit de islamitische leer bevestigen dit ook en die luiden als volgt:

“Overal waar het welzijn zich voordoet, is er sprake van islam.”²⁹,

“De boodschap van de islam is het handhaven van welzijn en het afnemen van kwade.”³⁰,

“De boodschap van de islam is het handhaven en het vermeerderen van welzijn en het afnemen en vermijden van kwade.”³¹,

“Het doel van de islam is het handhaven van de welzijn van de mensen tijdens hun leven en na de dood.”³²,

“De islam is gebaseerd op wijsheid en welzijn en is in het algemeen rechtvaardig en barmhartig”³³.

“Alistihsaan is het nalaten van een algemene regel binnen de islam teneinde mensen tegemoet te komen in hun welzijn.”^{34 35}.

De bekende moslimfilosoof Algazali is dezelfde mening als Najmuddin Attofi toebedeeld. In zijn boek schrijft hij: “Soms zien we welzijn van de mensen als teken van een islamitische richtlijn, maar soms is een islamitische richtlijn een teken van welzijn.”³⁶

Uit het voorgaande kunnen we duidelijk afleiden dat maslaha talrijk zijn. Daarom vergt deze verzameling van masalih een mujtahid met een scherpe geest die alle aspecten in ogenschouw neemt. Indien dit het geval is tussen maslaha onderling, hoe zit het dan met een contradictie tussen maslaha en nas (tekst/openbaring)?

---

²⁹ حيثما وجدت المصلحة وجدت الشريعة

³⁰ حيثما وجدت المصلحة وجدت الشريعة

³¹ وتقليلها الشريعة جاءت لجلب المصالح وتكثيرها ودرء المفاسد

³² وتقليلها الشريعة جاءت لجلب المصالح وتكثيرها ودرء المفاسد

³³ وتقليلها الشريعة جاءت لجلب المصالح وتكثيرها ودرء المفاسد

³⁴ وتقليلها الشريعة جاءت لجلب المصالح وتكثيرها ودرء المفاسد

³⁵ A. RAISSOUNI & M. JAMALBARUT, Alijtihad Annas Alwaqi Almaslaha, Damascus, Dar Alfikr, 2000, p. 30

³⁶ A. IBN MOHAMMED ALGAZALI, Almankhul Min Ta'liqat Alusul, Damascus, Dar Alfikr, 1980, p. 197

5.5.3 CONTRADICTIE TUSSEN MASLAHA (WELZIJN) EN NAS (OPENBARING).

Najmuddien Attofi is een sterke voorstander van de volle prioriteit van maslaha in het geval van contradictie tussen maslaha en nas of tussen kitab almandoer (de werkelijkheid) en kitab almastoer (openbaring). Het is evenwel gepast om hier zijn standpunt te nuanceren. Hij maakt immers een verschil tussen 'ibadaat³⁷ (rituelen) en moe'amalaat³⁸ (sociale zaken)³⁹.

In het eerste geval krijgt de 'ibadaat de volledige voorrang op maslaha, terwijl moe'amalaat in het tweede geval op de tweede plaats komt na maslaha. Die indeling heeft te maken met het feit dat de eerste term, namelijk 'ibadaat niet voor rede vatbaar is waardoor het motief of de reden van een rituele handeling onmogelijk te achterhalen is. De tweede term, moe'amalaat (sociale zaken), is wel voor rede vatbaar en dus kan er sprake zijn van de volle voorrang van de maslaha⁴⁰.

---

³⁷ العبادات

³⁸ العبادات

³⁹ Moe'amalaat (sociale zaken) is het domein waarin de menselijke intellectuele input volledig toegestaan is. Aldus wordt bijvoorbeeld een wijze waarop transacties tussen personen worden gevoerd totaal overgelaten aan de mens, mits de principes van de islam -zoals eerlijkheid, transparantie- in acht worden genomen. Daarentegen is het onderdeel 'ibadaat (devotionele handelingen) een verboden terrein voor het menselijke intellect omdat deze handelingen niet voor rede vatbaar zijn en daarom kan het menselijk intellect onmogelijk haar inbreng hieromtrent leveren. Zoals de onmogelijkheid om te achterhalen waarom bijvoorbeeld het tweede gebed (duhr) uit vier delen bestaat en niet uit drie. Daarom spreekt men in de islam over al'ila atta'boedia (religieuze motief) waarvan men onmogelijk de oorzaak kent die onder meer van toepassing is op 'ibadaat en van al'ila al'aqlia (redelijke motief) waarvan aan de hand van deductie of inductie wel de oorzaak te achterhalen is.

⁴⁰ A. RAISSOUNI & M. JAMALBARUT, *Alijtihad Annas Alwaqi Almaslaha*, p. 37.

Oefening 1: Term en beschrijving.

Vul de juiste Arabische term in bij elke beschrijving.

Moe'amalat - Ijtihad - Maslaha – Alistihsaan- Ibadaat

Ijtihad

Een middel dat moslims in staat stelt om constant hun begrip over de werkelijkheid en de openbaring te vernieuwen.

Alistihsaan

Het nalaten van een algemene regel binnen de islam teneinde mensen tegemoet te komen in hun welzijn.

Moe'amalat

Is voor rede vatbaar en dus kan er sprake zijn van de volle voorrang van de maslaha.

Maslaha

Het hoogste principe van de islam en God is –verbonden om rekening te houden met het welzijn van de mensen zoals Allah zelf verklaart in de Koran: "Vrede zij met jullie, jullie Heer heeft Zichzelf barmhartigheid voorgeschreven"

Ibadaat

Is niet voor rede vatbaar waardoor het motief of de reden van een rituele handeling onmogelijk te achterhalen is.

Oefening 2: Omcirkel het juiste antwoord.

1. Hadieth

- A. Er bestaat hadieth waarin de profeet moslims sterk aanmoedigt om gebruik te maken van ijtihad.**
- B. Er bestaat geen hadieth waarin de profeet moslims sterk aanmoedigt om gebruik te maken van ijtihad.

2. Individu

- A. Het is zo dat elke individu in naam van de islam naar believen kan zeggen en doen wat hij wil.
- B. Niet elke individu kan in naam van de islam zeggen en doen wat hij wil.**
- C. Soms kan het zijn dat een individu in naam van de islam kan zeggen en doen wat hij wil.

3. Methods

- A. Islamgeleerden hebben doorheen de geschiedenis van de islam bepaalde methodes ontwikkeld om teksten te interpreteren.**
- B. Islamgeleerden hebben geen specifieke methodes ontwikkeld om teksten te interpreteren.
- C. Er bestaan nauwelijks methodes om teksten te interpreteren.

Oefening 3: Waarden, mensenrechten en Koran.

Vul de juiste (letter) mensenrechtenartikel en (cijfer) Koranvers onder de bijpassende waarde.

	Mensenrechten
A	ARTIKEL 2 Iedereen heeft recht op alle rechten, ongeacht of je jong of oud, man of vrouw bent, welke huidskleur je hebt, welke godsdienst je belijdt of welke taal je spreekt.
B	ARTIKEL 4 Niemand zal in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.
C	ARTIKEL 11 Je bent onschuldig tot je schuld bewezen is; je hebt het recht om je te verdedigen tegen beschuldigingen.
D	ARTIKEL 14 Als je slachtoffer wordt van mensenrechtenschendingen, heb je het recht om naar een ander land te gaan en dat land te vragen om jou te beschermen.
E	ARTIKEL 12 Je hebt recht op privacy: op bescherming als iemand je lastig valt, je brieven opent of kwaad van je spreekt.
F	ARTIKEL 23 Je hebt recht op werk in het beroep dat je zelf kiest. Je hebt ook recht op een rechtvaardig loon voor je werk. Mannen en vrouwen moeten voor hetzelfde werk evenveel betaald worden.
G	ARTIKEL 18 Je hebt recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.

Koran	
1	"... Aan mannen is toegewezen wat zij verdienen, en aan vrouwen is toegewezen wat zij verdienen..." (Koran 4:32) [17]
2	"O mensen! Waarlijk jullie Heer is Eén en jullie vader (Adam) is één. Een Arabier is niet beter dan een niet-Arabier, en een niet-Arabier is niet beter dan een Arabier; een blanke is niet beter dan een zwarte en een zwarte is niet beter dan een blanke - behalve in termen van vroomheid en goede daden". (Uitspraak van de Profeet Mohamed, gemeld door Imaam Ahmad, 22391, al-Silsilat al-Saheeh 2700)
3	"God houdt er niet van dat openlijk over het slechte gesproken wordt, behalve als aan iemand onrecht is aangedaan. God is horend en wetend." (Koran 4:148)
4	"In de godsdienst is er geen dwang." (Koran, 2:256) "Wie het wil, die moet dan geloven en wie het wil, die moet maar ongelovig zijn." (Koran 18:29)
5	"En als een van de veelgodendienaars bij jou bescherming zoekt, geef hem dan bescherming tot hij het woord van God hoort en laat hem daarna een plaats bereiken waar hij veilig is..." (Koran 9:6)
6	"Er zijn drie mensen tegenover wie ik zelf aanklager zal zijn op Oordeelsdag. Eén van deze drie, is hij die van een vrije man een slaaf maakt, hem dan verkoopt en dit geld opeet." (Bukhari, Ibn Majjah)
7	"Jullie die geloven! Gaat andere huizen dan jullie eigen huizen pas binnen als jullie gevraagd hebben of het gelegen komt en hun bewoners gegroet hebben. Dat is beter voor jullie; misschien zullen jullie je laten vermanen. En als jullie er niemand in vinden gaat er dan pas binnen als men toestemming geeft, maar als men tot jullie zegt: "Ga terug", ga dan terug. Dat is zuiverder voor jullie; God weet wat jullie doen." (Koran 24:27-28)

Waarden	Gelijkheid	Veiligheid	Onafhankelijkheid	Privacy	Zelfbeschikking	Godsdienstvrijheid	Rechtvaardigheid
Rechten van de mens	A	B	C	D	E	F	G
Koran / Soenna	2	6	3	5	7	1	4

5.6 WOORDENLIJST

Ta'rud al'aql wa annaql: Spanning tussen verstand en geloof.

Ibn Rush, Averroes: Moslimfilosoof. Geboren in Córdoba (Spanje) Hij leefde tussen 1126 en 1198.

Fasl Almaqaal: Boek geschreven door Ibn Rush.

Ijtihad: Volle inspanning doen of een persoonlijke intellectuele interpretatie van een bekwaam persoon over Gods openbaring.

Allahoe a'lam: Allah weet het beter.

Goddelijke wetten: De wil of leiding van Allah.

Sharia: Islamitische wetgeving, rituelen, geloofsleer, filosofie.

Tafsir: Interpretatie van de islam.

Fiqh: Plichtenleer, islamitische rituelen, islamitisch recht.

Moe'amalaat: Sociale handelingen.

Secularisme: Scheiding van kerk en staat.

Hasana: Goede daad.

Hadieth: Overleveringen over gebeurtenissen uit het leven van de profeet Mohammed.

Maslaha: Welzijn.

Nas: Openbaring.

Hanafia: De zuivere religie.

Kitab almastoer: Openbaring.

Kitab almandoer: De werkelijkheid.

Ibda'at: Rituelen

5.7 TRANSCRIPTIE VAN DE VIDEO

NT sporthal school DAG

We zien een aantal kinderen die onder toezicht van hun leraar in een grote keukenomgeving samen koken:

Leraar: Lindsay, pas op met het zout alsjeblieft, je hebt maar een klein beetje nodig, niet de hele zak. Ahmed, hoe gaat het met de Khubz die je moeder voor ons gemaakt heeft?

Ahmed: Ik denk dat het bijna klaar is, meneer Roberts!

De leraar loopt langs.

Lindsay: Ik vind het geweldig dat we ons steentje bijdragen aan de samenleving. Het voeden van armen als een gemeenschapsinspanning maakt deel uit van onze democratie.

Ahmed: Ik weet het niet... Mijn vader zei laatst dat hij eigenlijk bedoelt hij dat wij als moslims de democratie niet erkennen omdat er niets boven de islam kan staan.

We zien een van de vrijwilligers in de keuken meeluisteren met het gesprek van de kinderen.

Lindsay: en wat denk jij?

Ahmed: Ik ben een beetje in de war. Ik bedoel,... ze zeggen dat democratie over de menselijke wetten gaat, wat volgens mij waar is. En mijn vader zegt ook dat het Allah en alleen Allah is die wetten kan maken, niet een of ander comité van ...mensen.

De vrijwilliger die de oren liet hangen, begint hardop te praten:

Hassan: Heeft je vader in die zin mensen gebruikt of heeft hij de ongelovigen gebruikt?

Ahmed: Dat weet ik niet meer... Doet het er echt toe?

Hassan: Nou kiddo, ik denk dat de ideeën waar je mee worstelt tot gevaarlijke gedachten kunnen leiden.

Lindsay: Hé, je hoeft hem niet bang te maken omdat hij een andere mening heeft.

Ahmed: Nee Lindsay, laat hem alsjeblieft uitspreken.

Hassan: "Ik kom uit een land waar de islam wordt geïnstrumentaliseerd en vaak om politieke redenen.

Lindsay: Ik kan me niet eens voorstellen hoe dat zou voelen, niet in staat zijn om vrij te spreken.

Hassan: Geloof me, vrijheid wordt onderschat, maar je weet het pas als het je wordt ontnomen. In mijn land was ik een gerespecteerd man. Als apotheker kende ik persoonlijk veel mensen. Het was voor mij een nog grotere schok toen de mensen die ik hielp, zich tegen mij keerden. En dat door een verkeerde interpretatie van mijn eigen geliefde geloof.

Ahmed: Ik begrijp het niet...

Hassan: Ze waren ook tegen de democratie en geloofden dat de islam de enige wet is waar we ons aan moeten houden. En hoewel de belangrijkste ethische principes in de islam de fundamenteën van de islam zijn, zoals de wetten die moord, stelen, onrechtvaardigheid, discriminatie, enz. , kiezen ze voor een andere interpretatie om hun manier van denken aan ons allemaal op te dringen.

Lindsay: Ik begrijp het... Je had niet meer de vrijheid om je overtuigingen te praktiseren.

Hassan: Precies... En door te vluchten ontsnapte ik aan de doodstraf.

Ahmed: Wow, dat is een moeilijk verhaal.

Hassan: En weet je... wat ik echt niet begrijp van die radicalen? Als je de islam naar de geest leest dan zijn er veel raakvlakken met de verklaring van de rechten van de mens.

Zoals bv de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is bijna hetzelfde als Koran 2:257: "Er zal geen dwang zijn in het aanvaarden van godsdienst" die ook garandeert dat godsdienst nooit iets kan zijn dat aan mensen wordt opgedrongen.

Lindsay: Dat is eigenlijk heel interessant.

Ahmed: Dit is weer iets dat te maken heeft met de interpretatie van woorden die uit een tekst komen met een heel andere context. Ik had nooit gedacht dat mensen religie zo ingewikkeld zouden maken?

Hassan: Ja inderdaad, mensen maken de dingen vaak moeilijker dan ze zijn en vaak voor hun eigen belangen. En dat is niet alleen het geval met religie. Dat komt ook voort uit verschillende ideologieën... Wisten jullie dat het eigenlijk in elk islamitisch land ook anders is. Veel hangt af van de cultuur en de interpretatie van de Koran. Je merkt dat landen met een conservatieve interpretatie van de islam ook hun wetgeving op conservatieve wijze beïnvloed.

Lindsay: Ik denk dat in de meeste democratieën de vrijheid van godsdienst een grondwettelijk recht is en artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens garandeert ook de vrijheid van godsdienst en de uiting daarvan.

Ahmed: De Profeet Mohammed heeft het verdrag van Medina opgesteld, waarin liefde, tolerantie en co-existentie tussen verschillende gemeenschappen en stammen, ongeacht hun religie, werd vastgelegd.

Hassan: Ik zie inderdaad dat u de juiste methode om de Koran te interpreteren toepast. Dit zou niet waar zijn in een radicale theocratie, een land waar godsdienst de wet is.

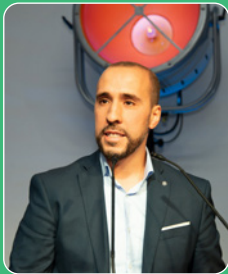
Ik ben blij dat Europa me onderdak heeft geboden. En nu geef ik terug aan de maatschappij door liefdadigheidsacties te doen voor de Liga voor Mensenrechten. Het voelt alleen maar goed.

5.8 BIBLIOGRAFIE

- M. FAIRUSABADI, *Alqamus Almuhiid*, Beiroet, Al-Resalah Publishers, 2005, p. 387.
- A. JAMALOUDIEN, *Nihajat Assul Fi Sharh Alusul*, 5de ed., Cairo, 'Alim Alkutub, 2009, p. 169.
- J. IBN ALHAJIB, *Mukhtasar Muntaha Musul Wa Alamal Fi 'Ilamai Alusul Wa Aljudal*, 2de ed., Beiroet, Dar Ibn Hazm, 2006, p. 289.
- ALHAMAM, *Attahrir*, Cairo, Almaktaba Alhasania Almasria, 2005, p. 523.
- A. RAISSOUNI & M. JAMALBARUT, *Alijtihad Annas Alwaqi Almaslaha*, p. 37.
- A. RAISSOUNI & M. JAMALBARUT, *Alijtihad Annas Alwaqi Almaslaha*, Damascus, Dar Alfikr, 2000, p. 30
- IBN MOHAMMED ALGAZALI, *Almankhul Min Ta'liqat Alusul*, Damascus, Dar Alfikr, 1980, p. 197
- Soerat Al-Baqara, vers 185 (http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/2:185_geraadpleegd_05-04-20015)
- Soerat An-Nisa, vers 28 (http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/4:29_geraadpleegd_05-04-20015)
- Soerat Al-Ma'ida, vers 6 (http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/5:6_geraadpleegd_05-04-20015)
- Soerat Al-Hajj, vers 78 (http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/22:78_geraadpleegd_05-04-20015)
- M. IBN ISMAIEL ALBOUKHARI, *Aljami' Assahih*, p. 29.
- IBN CHIHAAB IBN RAJAB, *Jami' 'Ulum Wa Alhikam*, Beiroet, 2de ed., Al-Resalah Publishers, 2001, p. 207.
- S. IBN ABDELQAWI ATTOFI, *Kitab Atta'jien Fi Sharh Alarba'in*, Beiroet, Mu'sasatu Arrajan, 1998, p. 237.
- Soerat Al-An'am vers 54, (http://tanzil.net/#trans/nl.leemhuis/6:54_geraadpleegd_05-04-20015)
- RAISSOUNI & M. JAMALBARUT, *Alijtihad Annas Alwaqi Almaslaha*, p. 37.
- M. IBN ISMAIEL ALBOUKHARI, *Aljami' Assahih*, 4de ed., Cairo, Almatba'ati Assalafia, 2004, p. 372.
- M. FAIRUSABADI, *Alqamus Almuhiid*, Beiroet, Al-Resalah Publishers, 2005, p. 387.
- A. JAMALOUDIEN, *Nihajat Assul Fi Sharh Alusul*, 5de ed., Cairo, 'Alim Alkutub, 2009, p. 169.
- J. IBN ALHAJIB, *Mukhtasar Muntaha Musul Wa Alamal Fi 'Ilamai Alusul Wa Aljudal*, 2de ed., Beiroet, Dar Ibn Hazm, 2006, p. 289.
- A. ALHAMAM, *Attahrir*, Cairo, Almaktaba Alhasania Almasria, 2005, p. 523.

CiRRA

CENTRE OF EXPERTISE FOR INTELLECTUAL REFORMATION, RESEARCH AND ADVICE

Brahim Bouzarif (1982) is docent islamitische theologie/ filosofie en vice-directeur van CIRRA. Hij is afgestudeerd aan de theologische Faculteit-Imam Universiteit in Riyad. Daarnaast beschikt hij ook over een masterdiploma in religiewetenschappen van KU Leuven. Hij is ook een Khatib Al-Jumu'a (imam van het vrijdaggebed). Hij heeft in verschillende moskeeën in Vlaanderen (België) gepredikt

Brahim Bouzarif is sinds 2017 op grote schaal betrokken bij de radicaliseringprogramma's in scholen en gevangenissen van België. Hij geeft ook opleidingen aan leerkrachten en schoolhoofden rond thema's als "Hoe omgaan met levensbeschouwelijke diversiteit?"

 DUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

